

УДК 378.4:811.111:159.9

**КЛІПОВА СВІДОМІСТЬ
У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ**
**CLIP CONSCIOUSNESS IN THE CONTEXT
OF THE THEORY OF GENERATIONS**

Савченков О. Г.,
аспірант, Одеський національний
політехнічний університет (Одеса, Україна),
e-mail: savchenkov.alexey@gmail.com

Savchenkov O. G.,
graduate student, Odessa National Polytechnic
University (Odessa, Ukraine), e-mail: savchenkov.
alexey@gmail.com

Розглянуто феномен кліпової свідомості в контексті теорії поколінь. У більшості праць кліпова свідомість розглядається як окремо узятий феномен свідомості. Який виникає в світі багаторазово зростаючого обсягу інформації, що надходить в наш мозок. У цій статті ми спробуємо знайти взаємозв'язок цього феномена з загальними культурними змінами, що відбуваються в нашому житті з покоління в покоління. Змінами, що відбулися в методиці і швидкості сприйняття інформації з якою зіткнулися два нинішніх покоління. Покоління що віддає перевагу класичній лінійній подачі інформації та їх діти які більше воліють коротким і яскравим посідам а ніж довгим лінійним ланцюжкам даних. Що привело до нової віхи розвитку проблеми «батьків і дітей». Але якщо кліпове мислення розглядати в контексті загальної теорії поколінь, як яесьь закономірне явище, це дозволить змінити існуючі педагогічні та культурні методи, для кращої адаптації їх до нових поколінь, до людей з новою методикою сприйняття інформації.

Ключові слова: кліпове мислення, паралельне мислення, сприйняття інформації.

The article considers the phenomenon of clip consciousness in the context of the theory of generations. In most works, clip consciousness is considered as a separately taken phenomenon of consciousness, which arises in the light of multiply increasing amounts of information entering our brain. In this article, we will try to find the relationship of this phenomenon to the general cultural changes taking place in our lives from generation to generation. Changes in the methodology and speed of information perception are faced by the two current generations – the generation preferring the classic linear presentation of information and their children who prefer short and bright messages to long linear chains of data. It led to the escalation of the new phase of the problem of «parents and children». Nevertheless, if clip thinking is viewed in the context of a general theory of generations, as a kind of natural phenomenon, it will allow changing the current pedagogical and cultural methods in order to better adapt them to the needs of the new generation of people with a new method of information perception.

Keywords: clip-thinking, parallel thinking, clash of cultural identities, perception of information.

Постановка проблеми: Незважаючи на те, що сам термін «кліпова свідомість» не є розповсюдженим на заході, саме західні вчені перші наголосили на необхідності досліджувати зміни у свідомості сучасного покоління та трансформувати педагогіку згідно цим змінам.

Моніторинг змін у свідомості призвів до появи так званої «теорії поколінь», що представляє з себе спробу узагальнити тенденції та зміни в свідомості людей, в залежності від десятиліття їх народження. Дана теорія припускає, що у людей, які народилися в один час, пережили подібний досвід в дитинстві, будуть однакові цінності. І ці цінності будуть відрізняти їх від людей інших поколінь.

Проблема взаємовідносин «батьки – діти» – зіткнення культурних ідентичностей – є однією з вічних філософських проблем. Її витoki йдуть далеко в стародавні часи. Ще в шумерських хроніках відмічалось – діти не розуміють батьків

і діють безглуздо. Непорозуміння і різниця у ставленні до життя постійно спостерігаються в усіх сферах взаємовідносин людей різного віку. Ця проблема була предметом філософських міркувань, її описували письменники та обговорювали в суспільстві. Її смисл розуміли в тому, що «діти» поводяться, розуміють і діють «нерозумно» тому, що їм бракує життєвого досвіду. Загальна думка зводилась до твердження, що поступово завдяки накопиченню знань і розуміння життєвих помилок вони «набудуть розуму».

Протягом всієї людської історії старше покоління намагалось навчити «дітей» розуміти світ як впорядковану систему, де наслідки завжди мають причини і, навпаки, причини завжди породжують очікувані наслідки. В наші дні, з розвитком наукових знань ситуація змінилася. Світ більше не сприймається в дусі метафори «часовий механізм». Він розуміється як змінна, рухлива реальність, де людині треба шукати нові, відмінні від минулих, способи її розуміння. Ця реальність складається з різних подій, які чергуються, нашаровуються та переплітаються і таким чином визначають ціле. Вона існує в динамічному процесі невидимих зв'язків, які постійно комбінуються. Зміни відбуваються не тільки в світі. Разом з ними змінюється людина, її сприйняття світу, бо чуттєва картина світу є завжди антропоморфною [7]. В новому ландшафті взаємозв'язків змінюється форма свідомості. Минулі закони формальної логіки, основані на механістичних моделях мислення, більш не «працюють». Світ сприймається в холічному вимірюванні, в якому процеси відношень базуються на синтезі порядку і хаосу. Система «порядок – хаос» розуміється як взаємовідношення двох нерозривних станів, де хаос символізує рух, а порядок – стагтику, нерухомість. Вони віддзеркалюють, мотивують и стримують один одного. Без партнерства цих двох сил не може бути ані розвитку, ані розуміння. Сучасна система комунікації інформації характеризується високою ступеню автономності повідомлень, які на перший погляд здаються хаотично підібраними. Але, по суті, вони всі пов'язані між собою в реальному стані дійсності. Кліпова свідомість успішно корелює з сучасною системою комунікації інформації з її хаотичним набором повідомлень. На цьому загальному підході спробуємо розглянути проблему теорії поколінь у контексті кліпової свідомості в даній статті.

В аналізі проблеми кліпової свідомості ми звертаємось до досліджуваних таких вчених як Н. В Азаренок [1], К. Г. Фрумкін [9], Ф. І. Гіренко [4], Э. Тoffлер [8], В. Ю. Жарких [7]. У викладі основного матеріалу статті ми постараємось зв'язати їх міркування та аргументи з реальними характеристиками свідомості покоління бліпперів сьогодення. Попередні дослідники кліпової свідомості розробляли їх, головним чином, як дещо відірване від контексту культурних змін. Вони більше критикували її за невідповідність принципам класичної культури. На відміну від них, ми вважаємо, що поява кліпової свідомості

є закономірним проявом зміни поколінь, що відзначалось також такими вченими як Н. Хоув та У. Штраус [10]. В статті розвиток кліпової свідомості вивчається в холистичному вимірюванні в контексті більш широкої проблеми побудови та розуміння реальності [7]. В ході викладу основного матеріалу ми намагаємось аналізувати проблему кліпової свідомості в контексті її зв'язку зі зміною поколінь, спираючись як на аргументи і висновки філософів, так і на загальноприйняті методи філософського аналізу.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що про західний аналог кліпової свідомості – бліп–культуру – заговорили в зв'язку з появою інформаційної культури ще в 70–ті роки минулого віку, справжні бліппери з'явилися значно пізніше. Їх появу слід віднести ближче до рубежу 20–21 століття. Справжнім продуктом бліп–культури стали діти 90–х років – мілленіали, потім було «Покоління Y», воно ж «Покоління Люсі», а зараз їм на зміну прийшло покоління Z [10]. «Покоління Z – це діти, народжені після 2000 року. Це перше покоління, яке народилося в цифровому світі і вже не може уявити собі життя без мобільного інтернету та інших гаджетів. Вони від народження живуть в світі без кордонів, правда, часто цей світ обмежений «екраном монітора».

У співвідношеннях поколінь спостерігається дисбаланс. Наприклад, люди які пережили війну боятимуться голоду і цінуватимуть працьовитість, а їх більш щасливі діти будуть хотіти відпочинку та самореалізації. Звідси і вічна суперечка «батьків і дітей» – зіткнення культурних ідентичностей. Діти покоління Z, ще більш різняться від своїх батьків. Вони задають питання Гуглу, а не вчителі, дорогу знайдуть по навігатору, а покупки зроблять в інтернеті, причому не обов'язково в тій країні, де живуть. Вони одночасно вчать уроки, ведуть смс–переписку з трьома друзями, слухають музику і розмовляють з бабусею. Здатність «бачити» одночасно кілька екранів призводить до того, що швидкість сприйняття інформації різко зростає. Ця якість має свою зворотну сторону – мозок, привчений до високої швидкості обробки інформації, починає нудьгувати, коли інформації мало, наприклад, на уроках.

Саме ця різниця в швидкості сприйняття інформації у дітей і вчителів похилого віку призводить до безлічі проблем – вчителі не можуть утримати увагу дітей і сердяться на них через це.

Західні дослідження визначили, що діти покоління Z відрізняються підвищеним почуттям відповідальності, причому не тільки за себе, але і за навколишній світ. Вони багато чого вміють і можуть.

Зростає число дітей, які вміють заробляти гроші в підлітковому віці, причому чималі гроші. Марк Цукерберг заснував фейсбукв 20 років, а нове покоління стає мільйонерами вже в 15–16 років, а починають бізнес – в 10. Звичайно, майже всі приклади успішного дитячого бізнесу так чи інакше пов'язані з інтернетом.

Природною реакцією дорослого світу є осуд. Чим більше діти демонструють своє відмінне

від дорослих мислення, тим більше з'являється досліджень про те, що «сучасні діти гірше», вони не поділяють цінностей батьків [2].

Згідно останнім дослідженням: «Представники покоління Z активно використовують планшети, VR і 3D–реальність. Найчастіше термін «покоління Z» розглядається як синонім терміну «цифрова людина» [6]. Покоління Z цікавиться наукою і технологіями (наприклад, передбачається, що багато представників покоління будуть займатися інженерно–технічними питаннями, біомедициною, робототехнікою), а також мистецтвом. Також передбачається, що покоління буде економним.

Традиційно, люди покоління Z розглядаються, як діти батьків з покоління Y, прикордонників покоління Y – міленіум або іноді навіть покоління X. Те, що попередні покоління називали «новими технологіями» або «технологіями майбутнього», для покоління Z вже сьогодення. Це перше по–справжньому цифрове покоління. Батьків же дітей, які стали згодом поколінням Z, називають цифровими іммігрантами, так як в їх дитинстві подібних технологій не було. Тепер інтернет не обмежується домашнім комп'ютером і може бути доступний в будь–який момент, завдяки новим мобільним телефонам, смартфонам або кишеньковим пристроям. До того ж покоління Z – перше покоління, яке повністю народилося за часів глобалізації та постмодернізму. Також наголошується, що чимало батьків людей з покоління Z працюють неповний робочий день або навіть беруть роботу додому, більш часу приділяючи вихованню дітей. У суспільстві приділяється велика увага питанням безпеки.

При цьому слід зауважити, що сьогоденні ще живе останнє покоління, наслідників багатомільйонного періоду життя наших предків, що живуть поза ери інтернет, це «Живі свідки ери До–інтернету». Більше ніколи в історії не буде такого покоління. Звичайно їм, не хочеться виглядати «доісторичними», тому нове покоління звинувачують в безпорадності, комп'ютерної залежності та інших гріхах.

Дійсно, час проведений сучасною людиною за комп'ютером, з кожним роком стає дедалі більше. Як відзначають аналітики ТСН: «український користувач інтернету в середньому проводить в мережі близько 27 годин в місяць. А інтернетом користуються 16 млн. українців (2012 рік). Але вже в 2014 цифра істотно збільшується: «Аудиторія українського інтернету = 18,8 млн. користувачів, згідно даним Gemius у червні 2014 року [5].

Сучасне покоління здатне обробляти інформацію надзвичайно швидко, здійснюючи при цьому декілька процесів паралельно, але коріння тих вмінь лежать поза традиційною книжковою культурою, на якій ґрунтується класична педагогіка. Труднощі, які відчуває вчитель, певною мірою полегшуються у зв'язку з появою навчальних та розважальних матеріалів, заснованих на відомих літературних джерелах та історичних подіях. Ці матеріали містяться у сучасних іграх, фільмах, кліпах і інтернет–оглядах, у яких ми постійно знаходимо відсилання до якихось авторів.

Тривалість та значимість їх впливу на користувачів оцінюється по реакціях навколишніх, завдяки чому людина розуміє, що даний автор є значущим, але ця проблема не турбує його настільки, щоб прочитати книгу, вірш чи оповідання в оригіналі. Так, наприклад, багато сучасних фільмів використовують переспіви класичних пісень або фрази з класичних книг.

Фільми, кліпи та ігри-сімейки – це і є ті мостики, які пов'язують для представників кліпової свідомості події культури, співвідносять їх багатомірне життя з лінійною передачею культурних надбань. У такому контексті сучасної педагогіки можна було б скористатись цією нагодою та запропонувати представникам нового мислення робити нові рімейки – це можливо буде спонукати покоління Z досліджувати минуле.

Одним з найкращих «педагогічних прийомів» для розвитку людини з кліповою свідомістю слід визнати такий феномен як «пасхалка». У сучасному контексті «пасхалка» переосмислює саме поняття культури. Згідно визначенню, крашанками або просто пасхалками називають жарти і повідомлення, навмисно приховані творцями в творах мистецтва. Відмінністю пасхалки від звичайного секрету полягає в тому, що його зміст, як правило, не вписується в загальну концепцію твору і виглядає в даному художньому контексті вельми неправдоподібно.

Яскраві та несподівані пасхалки, що відрізняються від загальної лінії сюжету є саме те, що потрібно, щоб зацікавити представників кліпової свідомості. Приклад пасхалки: Сяйво (1980, реж. Стенлі Кубрик). Джек Торренс разом з дружиною і маленьким сином приїжджає в відокремлений готель, щоб попрацювати доглядачем під час мертвого сезону. Згодом поведінку Джека починає змінюватися на очах. Здавалося б, звичайна історія. Але вона стрімко перетворюється на суцільний кошмар, який міг прийти в голову тільки Стівену Кінгу. Пасхалка Стенлі Кубрика криється в дитячому светрі сина Джека. Це своєрідна відповідь режисера на звинувачення, що політ Аполлона на Місяць – чиста фікція, знята Кубриком в павільйоні під номером 237. Страшна кімната у фільмі теж знаходиться під номером 237.

Але пасхалка не працює, якщо реципієнт комунікаційного посилу не в курсі всієї системи референцій і асоціацій. Тобто вона стимулює реципієнта, якщо він бачить якийсь зрозумілий зв'язок натяк, дізнатись як цей посил перекликається з відомим цьому знанням, Але якщо він зовсім не осягає сутність пасхалки, то її мотивуюче значення не використовується.

Областю культури, що найбільш чутлива до трансформацій культури через кліпову свідомість, є педагогіка, яка безпосередньо пов'язана з ментальними здібностями учнів і покликана спиратися на них в теорії і на практиці. Але замість того, щоб використовувати переваги кліпової свідомості, сучасна педагогіка натрапила на комплекс протиріч між:

– «Текстоцентричною» педагогічною культурою і «позатекстовим» рівнем сприйняття, характерним для сучасної молоді;

– консерватизмом освітніх установ і прагненням учнів до відображення всього нового в своєму світосприйнятті.

Виникнення суспільного нерозуміння і педагогічних суперечностей кліпової свідомості обумовлено, з одного боку, сутністю віками створеного світогляду і принципами традиційної освітньої парадигми, які, будучи струнким, сформованим явищем, з запізненням відповідають на блискавичні зміни сучасного суспільства, де інформація є абсолютною домінантою. З іншого боку, вимальовується явна невідповідність оновлених внутрішніх очікувань власників кліпової свідомості розміреному ритму освітніх устоїв. Вже не представляється можливим варіант передачі накопичених знань від педагога до учня і перевірка засвоєння кінцевої послідовності фактів. Кінцеве перетворюється в нескінченне, а обмежене позбавляється своїх кордонів. Соціальна та інтелектуальна реальність сьогодні настільки змінна, що інформація миттєво утрачає свою значимість, Процес отримання знання, реалізуючись в адекватну теперішнього часу концепцію освіти, в таких умовах повинен продовжуватися протягом всього життя.

Подолання виниклих протиріч можливо через нові підходи, перш за все системний та синергетичний. Системний підхід дозволяє виявити концепт, структуру та субстрат у проблемі, і якщо концептом кліпового мислення ми визначимо як нелінійне розв'язання завдань, тоді багато протиріч стануть несуттєвими. Потенціал синергетичного підходу також дуже високий за рахунок того, що, працюючи в ситуації невизначеності, такий підхід компенсує крайні точки взаємодіючих систем, приводячи до загального результату, що не зводиться до суми одиничних, так як, згідно з першим принципом синергетики, «новий порядок, створений з хаосу, не зводиться до суми частин, які його породили». Але, з іншого боку, необхідно з обережністю ставитися до використання нового підходу. Не дивлячись на те, що «синергетична парадигма розцінюється вченими як нова наукова картина світу, що відкриває перспективи міждисциплінарного синтезу» [3] її придатність і переваги потребують експериментальної перевірки і доказу, що є предметом нашого подальшого дослідження.

Висновки. Теорія поколінь дозволяє по-новому досліджувати феномен кліпової свідомості, тому що робить кліповість закономірним явищем, наслідком зміни поколінь, мотивованим загальними перетвореннями в стані глобальної соціокультурної реальності. Якщо вивчити контекст змін поколінь, тоді фрагментарність та невербальність як передумови сприйняття світу у кліповій свідомості, можна зрозуміти та розмежувати позитивні/негативні фактори феномену кліпової свідомості. Висновки з такого аналізу, можна використати у новітніх педагогічних та культурних практиках.

Наприклад, створювати культурний контекст через пасхалки та флеш беки. Кліпова свідомість на даний час є яскравою рисою сучасності. Питання чи стане вона важливішою домінантою світової культурно-соціальної реальності, лежить в площині майбутнього. Але розробляти нову синергетичну парадигму для оптимального розвитку людини з кліповою свідомістю потрібно вже сьогодні.

Список використаних джерел

1. Азаренок, НВ., 2009. 'Клиповое сознание и его влияние на психологию человека в современном мире', *Материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С. Л. Рубинштейна «Психология человека в современном мире»*. Т.5. Личность и группа в условиях социальных изменений, Ответственный редактор А. Л. Журавлев, М.: Изд-во «Институт психологии РАН», с.110–112.
2. Бородин, НВ., 2015. 'Концептуальные основания системы ценностей «поколения коммуникаций»', *Актуальные научные исследования в современном мире*, Вып.7, с.14–19.
3. Гейхман, ЛК., Кушнина, ЛВ., Кушнин, АВ., 2011. 'Синергетическая педагогика', Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 177 с.
4. Гиренок, ФИ., 1995. 'Метафизика пата (косноязычие уставого человека)', М.: *Лабиринт*, 201 с.
5. Дмитриенко, О. 'Аудиторія українського інтернету сповільнила свій ріст – за рік зросла лише на 12%'. [online] Доступно: <http://watcher.com.ua/2014/08/19/audytoryya-ukrayinskoho-internetu-spovilnyla-sviy-rist-za-rik-zrosla-lyshe-na-12>.
6. Донич, М. 'Покоління Z вже тут'. [online] Доступно: <http://pr-portal.com.ua/pokolinnya-z-vzhe-tut-1499.html>
7. Жарких, ВЮ., 2007. 'Побудова реальності: Метафізика еволюції у філософії Ф. К. С.Шиллера', *Мультіверсум*, Київ, Вип.60.
8. Тoffler, Э., 1999. 'Третья волна', М.: Изд-во «АСТ», 261 с.
9. Фрумкин, КГ., 2010. 'Клиповое мышление и судьба линейного текста', *Ineternum*, №1. [online] Доступно: http://nounivers.narod.ru/pub/kf_clip.htm 02.01.2012
10. Howe, Neil, Strauss, William, 1991. 'Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069', New York: *William Morrow & Company*.

* * *

References

1. Azarenok, NV., 2009. 'Klipovoe soznanie i ego vlianiye na psihologiyu cheloveka v sovremennom mire (Clip consciousness and its influence on human psychology in the modern world)', *Materials Vserossiyskoy jubileynoy nauchnoy konferentsii, posvjashhennoj 120-letiyu so dnja rozhdenija S. L. Rubinshtejna «Psihologija cheloveka v sovremennom mire»*. Т.5. Lichnost' i gruppy v uslovijah social'nyh izmenenij, Otvjetstvennyj redaktor A. L. Zhuravlev, M.: *Izd-vo «Institut psihologii RAN»*, s.110–112.
2. Borodina, NV., 2015. 'Konceptual'nye osnovanija sistemy cennostej «pokolenija kommunikacij» (Conceptual foundations of the «generation of communications» value system)', *Aktual'nye nauchnye issledovanija v sovremennom mire*, Vyp.7, s.14–19.
3. Gejzman, LK., Kushnina, LV., Kushnin, AV., 2011. 'Sinergeticheskaja pedagogika (Synergetic pedagogy)', Perm': *Izd-vo Perm. un-ta*, 177 s.
4. Girenok, FI., 1995. 'Metafizika pata (kosnojazychie ustalogo cheloveka) (Metaphysics of stalemate (tongue-tiedness of a tired person))', М.: *Labirint*, 201 s.
5. Dmytryenko, O. 'Audytoryja ukrai'ns'kogo internetu spovil'nyla svij rist – za rik zrosla lyshe na 12% (The Ukrainian Internet audience slowed down its growth - it grew by only 12% during the year)'. [online] Dostupno: <http://watcher.com.ua/2014/08/19/audytoryya-ukrayinskoho-internetu-spovilnyla-sviy-rist-za-rik-zrosla-lyshe-na-12>.
6. Donych, M. 'Pokolinnja Z vzhe tut (Generation Z is here)'. [online] Dostupno: <http://pr-portal.com.ua/pokolinnya-z-vzhe-tut-1499.html>